

**КНИГОЗНАВСТВО. ПРЕСОЗНАВСТВО.
ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ**

УДК 002.2:821.161.2Кот7Ене“1798”]:[026:069](437.3)

**ПЕРШЕ ВИДАННЯ «ЕНЕЇДИ» (1798)
ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО У БІБЛІОТЕЦІ
НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ У ПРАЗІ
(з особистої бібліотеки Павла Йозефа Шафарика)**

Луїза Ільницька

*завідувач відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-1)

Досліджено примірник першого видання «Енеїди» (1798) Івана Котляревського, який подарував Павлу Йозефу Шафарику Осип Бодяньський, в контексті міжкультурних зв'язків. Книга зберігається у відділі рукописів і стародруків Бібліотеки Національного музею у Празі і належить до колекції видатного славіста. Підтверджено внесок Осипа Бодяньського і Павла Йозефа Шафарика в утвердженні статусу української мови як самостійної серед інших слов'янських мов на основі аналізу їх листування.

Ключові слова: «Енеїда» (1798), Іван Котляревський, Національний музей у Празі, Осип Бодяньський, Павел Йозеф Шафарик, Тарас Шевченко, українська мова.

Бібліотека Національного музею у Празі (Knihovna Narodního muzea) — публічна наукова бібліотека і друга найбільша книгозбірня історичних фондів Чеської Республіки. Заснована одночасно із Національним музеєм у 1818 році. Серед семи відділів бібліотеки важливе місце належить відділу рукописів і стародруків, в якому зберігаються найцінніші фонди Бібліотеки Національного музею: збірка рукописів (X–XX ст.) відділу налічує понад 6000 одиниць

збереження, збірка стародруків (поч. XV ст. — 1800), а також видання XIX ст. — 25000 одиниць збереження. Фонди відділу відображені в онлайн-каталозі, що дало можливість виявити серед них примірник першого видання «Енеїди» (1798) І. П. Котляревського.

Примірник належить до колекції видатного вченого-славіста Павла Йозефа Шафарика (Pavel Josef Šafařík) (1795–1861). Його опис на наше прохання здійснив історик-україніст, викладач Карлового університету у Празі Богдан Орестович Зілинський. За його даними, на титульному аркуші першої частини книги поміщено відбиток округлої печатки Музею Чеського Королівства з написом «Museum Regni Bohemiae» (так називали Національний музей у Празі на початку XIX ст.). Тут також відчитується прізвище (в родовому відмінку, від руки чорнилом) попереднього власника книги: «І. Бодяньського». Під роком видання — овальна печатка з написом «Knihovna Šafaříkova». На передньому форзаці наліпка, на якій геральдичний штампель Чеського Королівства із зазначенням шифру зберігання книги у Бібліотеці Національного музею — «75E3». Біля наліпки зберігся фрагмент іншого шифру, правдоподібно, особистої бібліотеки П. Шафарика «K 20», написаний, на думку Б. Зілинського, рукою Шафарика. Розмір блоку без оправы 20 × 12, стан книги задовільний, ніяких пошкоджень, навіть дрібних, немає. Оправу книги (шкіряна, лакована), на думку співробітників Бібліотеки Національного музею, виготовив попередній власник перед передачею книги П. Й. Шафаріку. У верхній частині корінця оправы видно напис (латинськими літерами, без останньої) — «ENEYD». Корінець під написом прикрашений простим орнаментом.

Особиста книгозбірка П. Й. Шафарика є однією із найзнаменитіших і найбагатших славістичних бібліотек XIX — першої половини XX ст., про що зазначено на сайті Національного музею у Празі [21]. Тут також поміщені зразки автографів ученого, його фото, біографія, зразок штампеля його особистої бібліотеки, подана характеристика його колекції у складі Бібліотеки Національного музею. Особиста бібліотека П. Й. Шафарика доволі ґрунтовно досліджена в працях переважно зарубіжних дослідників. Ми використовуємо відомості, подані на сайті Національного музею, а також у працях Г. Туркової (Turková Helga) [22], К. Спурної (Spurná Kateřina) [20], О. Мильнікова (Мильников А. С.) [7], які доступні в електронному варіанті.

У 1862 р. родина Шафарика видала у Відні каталог його бібліотеки під назвою «*Catalogus librorum, incunabulorum, codicum manuscriptorum, chartarum geographicarum que olim ad bibliothecam Pauli Josephi Šafařík*». У Бібліотеці Національного музею існує також рукописний каталог колекції П. Й. Шафарика, який уклав відділ рукописів і стародруків. На сайті бібліотеки зазначено, що в колекції Шафарика зберігаються найдавніші рукописи X–XII ст. переважно південнослов'янської редакції (сербської і болгарської), кириличні і глаголичні видання XV ст. південнослов'янських друкарень. Цінність становлять також праці діячів хорватського відродження Станко Врза та Івана Кукулевича.

П. Й. Шафарик збирав свою бібліотеку впродовж усього життя. Для своїх славістичних студій йому необхідні були видання передовсім з питань славістики, зокрема рукописи, стародруки, славістична література XIX ст. Бібліотеку комплектував при допомозі знайомих, які надсилали йому книги, через обмін із вченими зарубіжних країн, зокрема з російським вченим М. Погодіним, українським славістом М. Максимовичем, російським і українським ученим-славістом О. Бодянським.

У 1840-х роках у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем П. Шафарик продав частину бібліотеки. Так, у 1847 р. окремі книги у Шафарика купив сербський митрополит у Београді, а у 1855 р. частину книг придбав М. Погодін. Г. Туркова [22] стверджує, що П. Шафарик мав намір передати всю бібліотеку в Росію за умови, що вона буде збережена як цілість. Це підтверджує О. Мильніков [7] на основі архівних джерел, в яких є відомості, що після смерті Шафарика тодішній міністр освіти в царській Росії О. Головнін порушив питання про придбання колекції Шафарика для Публічної бібліотеки в Петербурзі. Через російського посла у Відні зять вченого Йозеф Їрчек вислав каталог бібліотеки з її характеристикою. Проте тодішній міністр фінансів М. Рейтерн запропонував придбати бібліотеку Шафарика для Румянцевського музею. Оскільки домовленості з нащадками Шафарика не було досягнуто, а багато чеських вчених вважали, що бібліотека Шафарика повинна залишитися на батьківщині, у 1863 р. її придбав Національний музей у Празі.

Опрацювання колекції, яке розпочалося, за даними Г. Туркової [22], у 1865 р., передбачало позначення книг овальним штемпелем «Knihovna Šafaříkova» і геральдичним штемпелем «Museum Regni Bohemia», що й спостерігаємо на примірнику «Енеїди» (1798). Дрібніші друки були позначені літерою алфавіту з штемпелем «Literární pozůstalost Šafaříkova» з левеням посередині. Бібліотека Шафарика в цілому нараховувала 185 рукописів, близько 70 стародруків, 4055 томів книг. Дані рукописного каталогу бібліотеки Шафарика відображені в генеральному каталозі Бібліотеки Національного музею. Стародруки і славістичні видання колекції П. Шафарика — у відділі рукописів і стародруків Бібліотеки Національного музею. У цьому ж відділі зберігається і перше видання «Енеїди» (1798), яке подарував Шафаріку Осип Бодяньський.

Осип Максимович Бодяньський (1808–1877) — уродженець Полтавщини (м. Варва тепер належить до Чернігівської області), який став, за висловом І. Франка, «одним з перших піонерів українського письменства 19-го віку і одним з найзаслуженіших діячів на полі слов'яно- і спеціального українознавства в Росії» [16, с. 3]. Професор кафедри історії і літератури слов'янських народів Московського університету, секретар Московського товариства історії та старожитностей російських, при якому редагував «Чтения Московского общества истории и древностей российских» (за його редакцією вийшло 100 томів). У цьому виданні, яке І. Франко назвав «пам'ятником його невисипущої діяльності» [16, с. 3], значне місце займали українські матеріали. О. Бодяньському належить пріоритет у порівняльному вивченні української мови з іншими слов'янськими мовами.

У першому виданні казок під назвою «Наськы украинскы казкы запорозьця Иська Матырынкы» (Москва, 1835) О. Бодяньський подав присвяту: «Матери мойй ридненькій, неньць старенькій, коханій, любій Украинъ».

Видання казок О. Бодяньського 1835 р. з дарчим написом на с. 2 обкладинки «Пану Ярославу Головацькому — І. Бодяньський. Року 1843, юня 28 дня. Москва» зберігається в колекції академіка М. Возняка у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Стосовно цього примірника знаходимо свідчення самого Я. Головацького у його листі до О. Бодяньського від 4 листопада (22 жовтня) 1843 р. з Коломиї за підписом

«Яцько Чепеленько», який опублікував Ф. Савченко у виданні «Західна Україна в листуванні Головацького з Бодянським» [12]. Головацький пише: «Дякую Вамъ дуже красенько за казки Иська Матырынки — коли Ваша ласка, то и на потѣмъ не забувайте мене. Тою самою дорогою пришлѣть дещо для голодныхъ бѣдняжкѣвъ, що для нихъ всяка русская книжка невидальщина. Присылайте зъ ласки Вашей що зъ новыхъ малоруськихъ сочиненій, або изъ русскихъ историческихъ, назидательныхъ и пр.» [12, с. 7-8].

Це видання І. Франко оцінив у передмові «Осип Бодянський» [16, с. 3-18] до перевидання казок у Львові в 1903 р. та у статті «Національний колорит у казках Бодянського» [15, с. 74-88], опублікованої також у цьому перевиданні. Аналізуючи національний колорит у казках О. Бодянського, І. Франко проводить паралелі між казками О. Бодянського та «Енеїдою» І. Котляревського: «Бодянський силкувався віршувати свої казки в тім самім дусі, тою самою літературною манерою, як робив Котляревський з Енеїдою, а Гулак із байками. Се була манера пародії, що полягала на наданю чужому предметови українського сільського кольориту і викликаню гумористичного контрасту між тим предметом і сим кольоритом. Се найліпше удалося Котляревському; клясичний Еней передягнений на українського збанкrotованого панка-козака, грецькі боги й богині переіменені на українських заможних хазяїнів — се головна принада його безсмертної поеми» [15, с. 81-82]. Вплив І. Котляревського на О. Бодянського І. Франко бачить в увазі до побутових і фольклорних спостережень над життям українського народу: «Віруваня й проклятя, жарти й приказки, костюми й обряди, звичаї й предмети щоденного вжитку, кухня й напої, танці й улюблені пісні, відносини суспільні й міжнародні українців з кінця XVIII в., історичні спомини, народні симпатії й антипатії, — про все се знайдемо в Енеїді розсипану цілу масу деталей, що виявляють у авторі дуже пильного і бистрого обсерватора і заразом чоловіка, що любив усі ті своєрідні прикмети українського люду та бажав у своїй поемі зберегти згадки про них. Те саме — може ще з більшою свідомістю наукової та національної вартости тих рисів, хоч, певно, з меншим артизмом, — робить і Бодянський» [15, с. 83]. Отже, не випадково О. Бодянський мав у своїй колекції «Енеїду» (1798) І. П. Котляревського,

яку подарував П. Шафаріку. Оцінку «Енеїди» (1798) О. Бодянський зробив у листі до Г. П. Данилевського, чиновника міністерства народної освіти в Петербурзі, який публікує М. Василенко у праці «О. М. Бодянській и его заслуги для изучения Малороссіи» [2], оприлюдненій спершу у 1903 р. у кількох випусках «Кіевской Старины», а у 1904 р. — видану окремим відбитком.

Лист написаний з приводу статті Г. Данилевського про Квітку-Основ'яненка в «Украинской Старине» (Харків, 1866), в якій автор применшив значення І. Котляревського, зокрема «Енеїди», визнав у ній «порядочную частицу снотворности и воды», натомість відзначив переважно менш важливих, а то й зовсім незначних письменників. У листі О. Бодянський писав: «Давно ли Котляревській своей Энеидой сдѣлался снотворнымъ? До сихъ поръ не только Малороссіяне, но и кто только в состояннїи понимает ихъ языкъ мало-мальски, находили, что никто никогда не потѣшалъ такъ православныхъ перелицѣванкой своей, какъ онъ нашъ Котляревській. Есть выворотка Энеиды почти на всѣхъ языкахъ образованныхъ народовъ, но ни на одномъ изъ нихъ съ такимъ успѣхомъ какъ у насъ. Это судъ не мой, но всѣхъ тѣхъ кто читалъ перелицѣванки другихъ. А такой успѣхъ развѣ возможенъ при снотворности? Наоборотъ: языкъ его, хотя Вы его називаете чистымъ малороссійскимъ языкомъ «*puritatis legitimae*» именно во многомъ «*illegitimae purus sermo*». Онъ позволялъ себѣ частенько, для стиха, такіе слова и обороты, которые совершенно чужды малороссіянину...» [2, с. 208-209].

Як глибокий знавець української мови, О. Бодянський був головним консультантом стосовно мовних питань при написанні Павлом Шафаріком «Слов'янського народопису». Знайомство П. Шафаріка з О. Бодянським відбулося через російського вченого М. Погодіна, який у 1835 р. був у Празі і вперше зустрівся з П. Шафаріком. Чеський учений звернувся до М. Погодіна з проханням допомогти йому з джерелами про російську й українську мови. М. Погодін не вважав себе фахівцем з цих питань і запропонував О. Бодянському написати статтю про «малорусское наречіе». І такою статтею фактично був перший лист Осипа Бодянського до Павла Шафаріка 26 квітня 1836 р. Його опублікував І. Брик [9, с. 99-105] серед трьох найцікавіших, на його думку, листів з

архіву П. Шафарика у Празі. Виявлені ще 23 листи обіцяв опублікувати пізніше, мотивуючи тим, що фрагменти деяких з них подав В. Францев у виданні «Очерки по истории чешского возрождения» (Варшава, 1902). Проте І. Брик більше листів не публікував.

Листуванню О. Бодяньського з П. Шафариком І. Брик присвятив окремих розділ у виданні «Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині ХІХ ст.» [9]. Він також подав інформацію про рукописні матеріали з архіву П. Шафарика у Празі, тексти надісланих І. Вагилевичем народних пісень, які виправив і переписав О. Бодяньський для видання П. Шафарика «Slovanský národopis». Всі листи О. Бодяньського з архіву П. Шафарика, які вдалося виявити, опублікував Леонід Білецький як додаток до свого дослідження про зв'язки О. Бодяньського з П. Шафариком [1]. Їх 27 (І. Брик нарахував 26). Листи охоплюють 1836–1857 рр. У примітці до публікації листа без дати (після 1842 р.) Л. Білецький на основі листів П. Шафарика до Бодяньського перерахував не знайдені листи О. Бодяньського: 1838 р. — чотири листи, 1839 — чотири листи, 1840 — п'ять листів, 1841 — три листи, 1842 — два листи, 1843 — три листи, 1844 — один лист, 1845 — чотири листи, 1846 — два листи, 1847 — два листи.

У своєму дослідженні Л. Білецький аналізує співпрацю О. Бодяньського і П. Шафарика. Він вважає, що П. Лавров у виданні «Письма П. І. Шафарика къ О. М. Бодянскому» [10] визначив інтереси взаємин О. Бодяньського з П. Шафариком як книжкові (йдеться про обмін книгами), бібліографічні (надання О. Бодяньським відомостей про українське письменство ХVІІ–ХVІІІ ст.) і літературні (оцінка російських, чеських видань із славістики). Проте П. Лавров не мав листів О. Бодяньського до чеського вченого і тому, на думку Л. Білецького, таке визначення неповне. Ширше, вважає Л. Білецький, ці зв'язки розкрив В. Францев у виданні «Очерки по истории чешского возрождения» (Варшава, 1902), який використав листи О. Бодяньського до П. Шафарика, але тема і завдання праці В. Францева не дали йому можливості всебічно висвітлити взаємини О. Бодяньського і П. Шафарика. Повніше обізнаність П. Шафарика з українським питанням, на думку Л. Білецького, висвітлив М. Василенко у праці «О. М. Бодяньский и его заслуги для изучения Малороссии» [2]. Треба сказати,

що І. Франко доволі критично оцінив цю працю, зазначивши, що автор не розкрив заслуг О. Бодянського, хоча й «звів до купи все важніше з розкиданих та не раз мало приступних брошур, журнальних статей та матеріалів і сим поклав тверду підвалину для написання повного життєпису й характеристики Бодянського» [17]. Дослідники називають О. Бодянського чи не єдиним інформатором П. Шафарика про Україну, її мову, населення, літературу, історію. Вже у згаданому першому листі 26 квітня 1836 р., який стосувався мовного питання, О. Бодянський визначає українську мову як стародавню і самостійну: «Не считаю нужнымъ толковать съ Вами о томъ, что языкъ Южныхъ Руссовъ (Мало-Р.) столько же древень, какъ и языкъ Северныхъ Руссовъ (Вел.-Р.), если только еще не древнѣе, по крайней мѣрѣ касательно письменныхъ памятниковъ, въ коихъ легко можно замѣтить его присутствіе, ни о томъ, что онъ столько же самостоятеленъ, столько же языкъ, какъ и языкъ Велико-Р., съ которымъ у него то лишь и общаго, что оба они языки Славянскіе [1, с. 25]. Якщо йшлося про видання слов'янських пам'яток, то О. Бодянський вважав, що «слѣды М[ало] русскаго языка находятся безъ исключенія во всѣхъ древнѣйшихъ письменныхъ памятникахъ, сочиненныхъ или переведенныхъ на древне Славянскій языкъ (нерѣдко даже только переписанныхъ) въ Южной Руси, и даже такихъ, которые вышли изъ рукъ до XIII ст. на Сѣверу и Западу Россіи тѣхъ писателей, которые по происхожденію были Малоруссы. Въ Несторѣ [йдеться про Літопис Нестора. — Л. I.] больше всего слѣдовъ Малорусскаго языка» [1, с. 41].

Це твердження стосувалося праці «Slovanský národopis» П. Шафарика, до якої О. Бодянський мав дуже багато зауважень. Павло Шафарик надіслав Осипу Бодянському коректуру цього видання з проханням виправити помилки, зокрема ті, що стосуються української й білоруської частини. У першому ж листі до П. Шафарика О. Бодянський подає відомості про місця розселення українців: «... засѣленіе Южной Руси, по всѣмъ догадкамъ, чутъли не отъ Карпатъ и из-за Карпатъ производилось» [1, с. 25]. Він визначає також властивості українського народу як активного, на відміну від російського, який пасивний (активні лише російські володарі), тому й пісні росіян, на думку О. Бодянського, сумні і непривітні, як і їх батьківщина. Натомість українські пісні — це пісні протесту,

туги за долею, лірично-драматичні. Як зазначає Л. Білецький, П. Шафарик у «Slovansk-ím nágodopis-i» не міг використати поради О. Бодянського через те, що ця праця тоді вже була у друці, зате докладно використав у виданні 1842 року, крім однієї — про окремішність та більшу стародавність української мови від російської [1, с. 14].

Словацький україніст М. Неврлий вважає, що в новому празькому виданні 1869 р. праці «Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten» (перше видання вийшло у Відні у 1826 р.) П. Шафарик визнав українську мову самостійною, а не діалектом російської [8].

В інших листах до П. Шафарика, які опублікував Л. Білецький, О. Бодянський перелічує книги, які надіслав П. Шафаріку. Так, у листі від 20 листопада 1847 р. називає «Исторію Руссовъ, или Малой Россіи, соч. Конискаго (особой оттискъ). Ето рѣдкость библиографическая, потому что отдѣльно Исторія Руссовъ не пущена въ свѣтъ» [1, с. 55]. У недатованому листі після 1853 р. О. Бодянський зазначає: «На дняхъ полученъ мною экземпляръ «Народныхъ Южнорусскихъ пѣсень, изд. Амвросіемъ Метлинскимъ, въ Кіевѣ, который и посылаю Вамъ» [1, с. 76]. Про надіслані П. Шафаріку й одержані від нього книги йдеться чи не в кожному листі. В жодному з них не згадана «Енеїда» (1798), з чого можна зробити висновок, що книгу О. Бодянський подарував особисто або передав через когось із знайомих.

Особисте знайомство О. Бодянського з П. Шафариком відбулося у 1837 р. під час подорожі О. Бодянського за кордон. Як стверджує М. Василенко [2], О. Бодянський виїхав з Москви у жовтні 1837 р., по дорозі зупинився у Києві, а в Прагу прибув у грудні цього року. Пробув там десять місяців і зблизився з П. Шафариком. Був захоплений енциклопедичними знаннями вченого, а в листі до М. Погодіна називав П. Шафарика цілою бібліотекою, «живою енциклопедією всіх відомостей про слов'ян» [2, с. 144].

Під час лікування у Фрайвальдау (у деяких листах О. Бодянського 1842 р. назва — Фрайвальде) — водолікувальному курорті в Австрійській Сілезії О. Бодянський здійснив коректуру «Слов'янського народопису», про що йшлося раніше. Говорячи про роль О. Бодянського в українсько-чеських культурних взаєминах, не можна оминати той факт, що він був ще й своєрідним «містком»

для обізнаності Т. Шевченка зі слов'янським визвольним рухом і з діяльністю П. Шафарика. Після зустрічі з О. Бодянським у Москві наприкінці березня 1845 р. у Шевченка виник задум написати поему «Єретик» (первісна назва — «Іван Гус»). Рядки поеми 1-87 становлять «Послання славному П. І. Шафарикові», в якому він звертається до нього зі словами: «Слава тобі, Шафаріку, / Во-віки і віки! / Що звів еси в одно море / Слав'янській ріці!» [18].

У коментарях до поеми зазначено, що чеський україніст Орест Зілінський довів факт передачі Шевченком Шафарикові присвяти і початку поеми орієнтовно у квітні 1858 — травні 1859 через одного зі своїх знайомих (І. Бабст, П. Бартенєв, Бр. Залеський, С. Аксаков, О. Бодянський, М. Сухомлинов) [5]. Тут же згадано зустріч О. Русова у Празі з сином Шафарика, який засвідчив, що в архіві батька зберігся рукопис поеми без закінчення, бо останній листочок поеми загубився. Він передав його петербурзьким землякам Шевченка, коли вони у 1860-х роках видавали «Кобзар». Про це йдеться в спогадах О. Русова [11].

З іншого боку, Т. Шевченко, як зазначено в коментарях до поеми «Єретик», знав деякі праці П. Шафарика, зокрема «Слов'янський народопис» у перекладі О. Бодянського. У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігається список осіб, яким О. Бодянський надіслав переклад цього твору П. Шафарика. На списку є запис рукою О. Бодянського: 146. Т. Шевченко (1 екземпляр). Запис, на думку авторів коментаря, зроблено 14 лютого 1844 р., коли Т. Шевченко перебував у Москві і познайомився з О. Бодянським. Ідеї слов'янської єдності Павла Шафарика були суголосні з думками Тараса Шевченка. У передмові до нездійсненого видання «Кобзаря» 1847 р. він згадав діячів слов'янського відродження П. Шафарика і В. Караджича, які «не постриглись у німці (їм би зручніше було), а остались слов'янами, щирими синами матерей своїх і славу добрую стяжали» [19]. Відомо, що автограф Т. Шевченка — початок поеми «Іван Гус» (такою була первісна назва поеми) — прислав у 1863 р. до Бібліотеки Народного Дому у Львові Василь Білозерський із своїм дарчим написом: «Власноруччя (автографъ) Тараса Григоровича Шевченка у «Народній Дѣмъ» на незабудь складає українець Василь Білозерський 29 січня 1863 року. Питербурхъ». Цей автограф Шевченка (очевидно, наочно) описав

К. Студинський у ненадрукованій статті «Зв'язки Василя Білозерського з Галичиною» [13]. Під присвятою Шафарикові В. Білозерський своєю рукою дописав: «Оповідать свідки, що І. Шафарикъ читаючи оце послання Шевченкове, плакавъ вдячними слёзами», а під назвою поеми — «И всеу царствіе Твое!» [13].

Фотолітографія цього автографа роботи Мелетія Дуткевича (Відень, 1863) збереглася в особистому фонді Дмитра Вінцьковського у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника [6]. Як свідчать згадані коментарі до поеми «Єретик», такий самий примірник фотолітографії є також в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України [3]. Де сьогодні автограф, який надіслав до Львова В. Білозерський, невідомо. У своєму дослідженні «Павло Йосип Шафарик і українці» [14] К. Студинський вважає, що «Посланіє Шевченкове Шафарикові — це найбільша похвала, що її міг чеський учений дізнати в житті», і називає цей твір «величним, майже біблійним гімном на честь чеського вченого» [14, с. 9].

Листи П. Шафарика до О. Бодянського (в основному чеською, зрідка — німецькою мовою) охоплюють 1838–1857 роки й опубліковані з російськими відповідниками у виданні П. Лаврова [10]. Листи супроводжує передмова П. Лаврова і докладні коментарі у підрядкових примітках до оригінальних текстів. Більшість листів стосуються наукових проблем, постатей української літератури чи діячів слов'янського відродження. Так, у листі від 4 березня 1842 р. П. Шафарик просить О. Бодянського подати латинською графікою імена малоруських (українських) письменників із збірника малоруських пісень М. Максимовича, а також імена Гребінки, Основ'яненка. Крім того, просить пояснити чи Гребінка, Основ'яненко, Тополя — псевдоніми, а чи справжні імена. Запитує також відомості про Левка Боровиковського, Руслана (Маркіяна) Шашкевича [10, с. 28-30]. В листі від 27 березня 1842 р. П. Шафарик дякує за переписані і виправлені народні пісні (Записи І. Вагилевича), які мали увійти до другого видання «Slovansk-oho Národopis-a» 1842 р. [10, с. 30]. У листі від 9 жовтня 1842 р. П. Шафарик просить О. Бодянського перекласти «Národopis» російською мовою, дозволяючи при цьому виправляти помилки самостійно [10, с. 146]. Перше видання «Енеїди» (1798) І. П. Котляревського у листах П. Шафарика не згадано.

Постать П. Шафарика, його зв'язки з Україною постійно привертають увагу дослідників. У статті М. О. Карпенка [4], присвяченій віднайденому у 1950-х рр. першому листу П. Шафарика до М. О. Максимовича, йдеться про визначення дати початку листування П. Шафарика з українськими вченими. Ще у 1959 р. А. Й. Багмут віднайшла у відділі рукописів Державної публічної бібліотеки УРСР у Києві (тепер — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) лист П. Шафарика до М. Максимовича німецькою мовою від 25 вересня 1835 р., який «пересунув» початок взаємин Шафарика з українськими вченими на раніший термін (І. Брик вважав початком листування з М. Максимовичем 1839 рік). Полишаємо інтерпретацію М. О. Карпенком досліджень стосунків П. Шафарика з М. Максимовичем різними вченими. Зазначимо лише, що в архіві П. Шафарика, як стверджує автор статті, зберігаються записи вченого про різні видання, які він одержав з Києва від М. Максимовича, записи про українську мову («О малоруском нарѣчї дле Максимовиче») за матеріалами М. Максимовича. У бібліотеці П. Шафарика зберігається також видання «Українські народня пѣсни изданные Михаиломъ Максимовичемъ. Часть 1» (Москва, 1839) з дарчим написом: «Достопочтенному и многоуважаемому у нас г. Шафарику от Максимовича из Киева» [4, с. 40]. Логічний висновок автора статті: «Не виключено, саме тому П. Шафарик так цікавився українознавчими працями молодшого колеги, що зрозумів: східнослов'янська група мов у цілому й кожна з них зокрема (українська, російська, білоруська) мають повне право на самостійний статус, їх доведеться внести як рівноправні до класифікаційної системи слов'янських мов — рано чи пізно» [4, с. 41].

Отже, як бачимо, дослідження примірника першого видання «Енеїди» (1798) І. П. Котляревського у бібліотеці П. Шафарика в Празі є одним із важливих факторів історії української книги у контексті міжнаціональних і міжкультурних зв'язків.

1. Білецький Л. З листування Йосипа Бодяньського з П. Шафариком // Праці Українського Високого Педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі. Прага, 1932 [на обкл. 1934]. Т. 2. С. 10-24. Додаток: Листи Бодяньського до Шафарика. С. 25-90.

2. *Василенко Н. О. М.* Бодянський и его заслуги для изучения Малороссии. Киев, 1904. 11, 231 с. Отгискъ изъ журнала «Кіевская Старина».
3. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології. Ф. 1. № 42.
4. *Карпенко М. О.* Славістика в Київському університеті: віднайдений А. Й. Багмут перший лист П. Й. Шафарика М. О Максимовичу (до 50-річчя публікації) // *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур.* 2011. Вип. 14. С. 36-47.
5. [Коментарі до поеми «Сретик»] // *Шевченко Т.* Зібрання творів: у 6 т. Київ, 2003. Т. 1. С. 718.
6. ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Фонд Народного Дому. (НД – 427, п. 103).
7. *Мыльников А. С.* Книга в жизни и творчестве Павла Шафарика. URL: www.viks.sk/dkk/bs61_29_37.doc (дата звернення: 7.05.2019).
8. *Неврлий М. П. Й.* Шафарик і Україна (До 200-ї річниці від його народження) // *Неврлий М.* Минуле й сучасне: зб. слов'язознавчих праць. Київ, 2009. С. 535-539.
9. Переписка Осипа М. Бодянського. Листи О. Бодянського до П. Шафарика // *Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині XIX ст. / видав І. Брик.* Львів, 1921. С. 96-125. (Українсько-руський архів; т. 15).
10. Письма П. І. Шафарика къ О. М. Бодянскому (1838–1857) съ приложеніемъ писемъ П. І. Шафарика къ В. Н. Григоровичу (1852–1856) приготовленныхъ къ изданію П. А. Лавровым и М. Н. Сперанским. Москва, 1895. LVIII, 232 с.
11. *Русов О.* Спомини про празьке видання «Кобзаря» // Україна. 1907, № 2. С. 131.
12. *Савченко Ф.* Західна Україна в листуванні Головацького з Бодянським, 1843–1876. Київ, 1930. 51с.
13. *Студинський К.* Зв'язки Василя Білозерського з Галичиною // ЦДІА України у Львові. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 101. Арк. 24.
14. *Студинський К.* Павло Йосип Шафарик і українці: До історії українсько-чеських зв'язків. Варшава, 1935. 14 с. (Бібліотека «Нашої Культури»). Відб. з «Нашої Культури». Кн. 7.
15. *Франко І.* Національний колорит у казках Бодянського // *Наські українські казки запорожця Іська Матиринки / видав і пояснив Іван Франко.* Львів, 1903. С. 74-88; *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ, 1981. Т. 34. С. 449-456.
16. *Франко І.* Осип Бодянський [Передмова] // *Наські українські казки запорожця Іська Матиринки / видав і пояснив Іван Франко.* Львів, 1903. С. 3-18; *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ, 1981. Т. 34. С. 438-448.

17. Франко І. [Рецензія] // Записки НТШ. 1905. Т. 63, кн. 1. С. 29-30 (Бібліографія); Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ, 1986. Т. 47. С. 353.
18. Шевченко Т. Єретик. Шафарикові // Зібрання творів: у 6 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія: 1837–1847. С. 715-723.
19. Шевченко Т. [Передмова до нездійсненого видання «Кобзаря» (1847 р.)] // Зібрання творів: у 6 т. Київ, 2003. Т. 5. С. 207-208.
20. Spurná K. Šafaříkova knihovna ve sbírkách Knihovny Národního muzea // Slovo (Zagreb). 2016. Sv. 66. S. 185-207.
21. Šafařík, Pavel Josef, 1795–1861. URL: <http://provenio.net/authorities/30670> (дата звернення: 7.05.2019).
22. Turková H. Šafaříkova Knihovna 150 let v Knihovně Národního Muzea // Sborník Národního Muzea v Praze. Řada C. Literární historie. 2013. Sv. 58, čís. 1-2. S. 67-72.

References

1. Biletskyi L. (1932 [na obkl. 1934]). Z lystuvannia Yosypa Bodianskoho z P. Shafarykom. *Pratsi Ukrainkoho Vysokoho Pedahohichnoho instytutu im. Mykhaila Drahomanova u Prazi*, Praha, T. 2, pp. 10-24. Dodatok: Lysty O. Bodianskoho do P. Shafaryka. (in Ukr.).
2. Vasylenko N. (1904). *O. M. Bodianskii i eho zasluhi dlia izuchenia Malorossii*, Kiev, II, 231 pp. Ottisk iz zhurnala «Kievskaiia Starina». (in Rus.).
3. Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NANU, Viddil rukopysiv, F. 1, no. 42. (in Ukr.).
4. Karpenko M. O. (2011). Slavistyka v Kyivskomu universyteti: vidnaidenyi A. Y. Bahmut pershyi lyst P. Y. Shafaryka M. O. Maksymovychu (do 50-richchia publikatsii). *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*, vyp. 14, pp. 36-47. (in Ukr.).
5. [Komentari do poemu «Yeretyk»]. Shevchenko T. (2003). *Zibrannia tvoriv*, u 6 t., Kyiv, V. 1, p. 718. (in Ukr.).
6. LNNBU im. V. Stefanyka. Vid. rukop. Fond Narodnoho Domu. (ND – 427, p. 103). (in Ukr.).
7. Mylnikov A. S. *Knyha v zhyzni i tvorchestve Pavla Shafaryka*: Retrieved from: www.viks.sk/dkk/bs61_29_37.doc. (in Rus.).
8. Nevrlý M. P. (2009). Y. Shafaryk i Ukraina (Do 200-yi richnytsi vid yoho narodzhennia). Nevrlý M. *Mynule i suchasne*: zbirnyk slovianoznavnykh prats. Kyiv, pp. 535-539. (in Ukr.).
9. (1921). Perepyska Osypa M. Bodianskoho. Lysty O. Bodianskoho do P. Shafaryka. *Materialy do istorii ukrainsko-cheskykh vzaiemyn v pershii polovyni XIX st.*, vydav I. Bryk. Lviv, pp. 96-125. Ukrainko-ruskyi arkhiv, V. 15. (in Ukr.).

10. (1895). Pisma P. I. Shafaryka k O. M. Bodianskomu (1838–1857) s priložením pysem P. I. Shafaryka k V. N. Hryhorovyчу (1852–1856) pryhotovlennykh k izdaniu P. A. Lavrovym i M. N. Speranskim. Moskva, LVIII, 232 pp. (in Rus.).
11. Rusov O. (1907). Spomyny pro prazke vydannia «Kobzaria». *Ukraina*, no. 2, p. 131. (in Ukr.).
12. Savchenko F. (1930). Zakhidna Ukraina v lystuvanni Holovatskoho z Bodianskym, 1843–1876, Kyiv, 51 pp. (in Ukr.).
13. Studynskiy K. *Zviazky Vasylia Bilozerskoho z Halychynoiu*. TsDIA Ukrainy u Lvovi, F. 362, op. 1, spr. 101, ark. 24. (in Ukr.).
14. Studynskiy K. (1935). *Pavlo Yosyp Shafaryk i ukraintsi: Do istorii ukraïnsko-cheskykh zviazkiv*, Varshava, 14 pp. Biblioteka «Nashoi Kultury», vidb. z «Nashoi Kultury», kn. 7. (in Ukr.).
15. Franko I. (1903). Natsionalnyi koloryt u kazkakh Bodianskoho: *Naski ukraïnski kazky zaporozhtsia Iska Materynky*, vydav i poiasnyv Ivan Franko. Lviv, pp. 74-88. Franko I. (1981). *Zibrannia tvoriv*, u 50-ty t., Kyiv, V. 34, pp. 449-456. (in Ukr.).
16. Franko I. (1903). Osyp Bodianskyi [Peredmovia]. *Naski ukraïnski kazky zaporozhtsia Iska Materynky*, vydav i poiasnyv Ivan Franko, Lviv, pp. 3-18. Franko I. (1981). *Zibrannia tvoriv*, u 50-ty t. Kyiv, V. 4, pp. 438-448. (in Ukr.).
17. Franko I. (1905). [Retsenziia]. *Zapysky NTSh*, V. 63, kn. 1, p. 29, 30 (Bibliohrafiia). Franko I. (1986). *Zibrannia tvoriv*, u 50-ty t. Kyiv, V. 47, p. 353. (in Ukr.).
18. Shevchenko T. (2003). Yeretyk. Shafarykovi. *Zibrannia tvoriv*, u 6 t., Kyiv, V. 1: Poeziia: 1837–1847, pp. 715-723. (in Ukr.).
19. Shevchenko T. (2003). [Peredmovia do nezdiisnenoho vydannia «Kobzaria» (1847 r.)]. *Zibrannia tvoriv*, u 6 t., Kyiv, V. 5, pp. 207-208. (in Ukr.).
20. Spurná Kateřina. (2016). Šafaříkova knihovna ve sbírkách Knihovny Národního muzea, *Slovo*, Zagreb, Sv. 66, pp. 185-207. (in Chech.).
21. Šafařík Pavel Josef, 1795–1861. Retrieved from: <http://provenio.net/authorities/30670>. (in Chech.).
22. Turková Helga. (2013). Šafaříkova Knihovna 150 let v Knihovně Národního Muzea, *Sborník Národního Muzea v Praze, Řada C.: Literární historie*, Sv. 58, čís. 1/2, pp. 67-72. (in Chech.).

Luiza Ilnytska, Head of the Scientific Bibliography Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

The first edition of the «Eneida» by Ivan Kotliarevskiy (1798) of the National Muzeum in Prague Library (from the personal library by Pavel Joseph Šafařík)

We study the exemplar of the first edition of the «Eneida» (1798) by I. Kotlyarevskiy from the personal library of the famous Slavist Pawel Joseph Šafařík, which is kept in the Dept. of Manuscripts and old prints of the National Museum in Prague Library. The book was offered to P. J. Šafařík by the known Russian and Ukrainian scholar Osyp Bodyanskyi. The influence of «Eneida» on the «Naski Ukrainian Tales» (1835) by O. Bodyanskyi is confirmed by the works of Ivan Franko, where compares the national flavor of both books. We analyse the letters of O. Bodyanskyi to P. Šafařík during 1836–1857 years, published by Leonid Biletskyi (Pragus, 1932) from the archive of P. Šafařík in Prague, as well as the letters of Šafařík to Bodyanskyi during 1838–1857 years, prepared for publication by Petro Lavrov and Mykhaylo Nestorovych Speranskyi (Moscow, 1895). The letter exchange between these scholar-slavists provides grounds for exposing the international and intercultural connections. We define the areas of a common interest of O. Bodyanskyi and P. Šafařík which are: the book exchange, especially the scientific literature on Slavic studies, publishing of Slavic artefacts, providing the information on Ukraine, its language, population, history and literature by O. Bodyanskyi for the «Slavic folk studies» of P. Šafařík. We emphasize on the personal acquaintance of both scholars in Prague in 1837, confirm their contribution in establishing the status of Ukrainian language as an independent one among the other Slavic languages. The also brought into attention the fact that Taras Shevchenko first came across the studies of Šafařík via O. Bodyanskyi, and he regarded the role of the Czech scholar in Slavic revival in the first half of 19ct. We also pay particular attention to the history of the autograph of T. Shevchenko — the beginning of the poem «Ivan Gus» (later, the «Heretic») dedicated to P. Šafařík. This autograph was sent by Vasyl Bilozerskyi to the Narodnyi Dim Library in Lviv in 1863.

Keywords: «Eneida» (1798), Ivan Kotliarevskiy, National Museum in Prague, Osyp Bodyanskyi, Pavel Josef Šafařík, Taras Shevchenko, Ukrainian language.